

Akademik prof. dr. Matjaž Kmecl

(Foto: Tihomir Pinter)

AKADEMIK PROF. DR. MATJAŽ KMECL, SEDEMDESET LET

Literarna slovenistika je spet v jubilejno bogatem letu. Morali so biti res dobri časi tam v začetku šestdesetih, da so se na fakulteti odprla asistentska in potem učiteljska mesta kar več obetavnim mladim znanstvenikom hkrati: Matjažu Kmeclu, Helgi Glušič in Jožetu Koruzi, drugi kraji, druge ustanove (in tudi drugi, poznejši časi) pa so dali streho in kruh preostalim izjemnim močem iz intelektualno bogate generacije slovenistov, rojenih med leti 1933 in 1935: Jožetu Pogačniku, Gregorju Kocijanu, Aleksandru Skazi in še komu. Nikoli prej se ni zgodilo kaj podobnega in za fantasta bi dandanašnji proglasili tistega, ki bi si upal napovedovati ponovitev tako obsežne kadrovske širitve. Štiri desetletja so minila od njihovega vstopa na akademsko sceno: Jože Koruza je že dolgo pokojni, Helga Glušič in Matjaž Kmecl pa sta jih dopolnila sedemdeset. *Slavistična revija* jim po ustaljeni navadi posveča svoje posamezne številke.

Sestavljamo jih kolegi in sodelavci iz občutka zavezanosti stroki, njeni tradiciji in njenim nosilcem in učenci iz občutka hvaležnosti svojim učiteljem. Sam sem si naložil ob tej priložnosti spregovoriti o Matjažu Kmeclu zato, ker sem eden izmed njegovih strokovnih dedičev. Naj se jezikovno rahločutni bralec ne zgraža, češ da je ob jubilar-tovi strokovni vitalnosti o dedovanju govoriti nespodobno, saj pri strokovnih vsebinah na srečo veljajo drugačna pravila in izkušnje kot pri kmečkem nasledstvu, kakor ga je opisal Janko Kersnik v *Mačkovih očetih*. V vrtičkarskih razmerah slovenske humani-stike, kjer žal ni nič redkega, če veliki učenjak ob koncu svoje kariere ne more pokazati na nikogar, ki bi mu hotel zaupati krmilo, se Matjaž Kmecl lahko pohvali s kar nekaj nasledniki. Pred desetimi leti je o njegovem celovitem delu izčrpno, sistematično in tehtno pisal Marko Juvan, ki je po Kmeclu nasledil predmet Literarna teorija. Jaz imam od Kmecla Uvod v študij slovenske književnosti za slovenistične začetnike in diplomski seminar, Aleš Bjelčevič pa je po njem prevzel predavanja iz Novejše slovenske književnosti v prvem letniku (pa tudi Kmeclove tradicionalne pohodne ekskurzije) in se zdi kar najbolj primeren za pisanje ob učiteljevi osemdesetletnici.

Najti ustrezno razmerje med strokovnim komentarjem in priložnostno anekdotičnostjo je v jubilejnih člankih vselej zahtevna reč. Preveč znanstvene resnobnosti se ob visokem življenjskem prazniku kmalu zazdi dolgočasno in polnega slavljencevega življenja nevredno, kramljavost pa hitro postane prelahkotna in moteča znanstveni ugled revije. In vendar nese tale kratki spis bolj v slednjo smer. Ta, ki ga zanimajo z letnicami označeni mejniki Kmeclove literarne, literarnozgodovinske in politične poti, bo namreč našel natančne podatke v kakšnem od leksikonskih virov; tele odstavke pa sem namenil jedrnatemu poročilu o tem, s čimer je jubilar neizbrisno zaznamoval moje literarnozgodovinsko delo.

Ve se, da Kmecl jubilejnega pisanja na svoj račun ne mara preveč. Če je objavljeno v reviji, v katero tako rekoč ni nič pisal (o razlogih za njegovo publicistično vzdržnost pri naši reviji ga danes ne bomo zasliševali), lahko razumemo, da bo njegovo nelagodje

še večje. Ker pa je sam iz občutka dolžnosti celo življenje sodeloval pri rečeh, do katerih sicer intimno ni imel ljubečega razmerja (če je šlo za udeležbo pri množičnih dogodkih javnega, nacionalnega ali lokalnega pomena, jih je distancirano označil kot »pasje procesije«; od njega sem za ta izraz sploh prvič slišal), bo široko odpustil tudi temule priložnostnemu zapisu. Kmecl je s članki zalagal revijo *Jezik in slovstvo* in je v njej tudi precej pogosteje citiran kot v *Slavistični reviji*. Konec 90. let je bil tam celo med prvimi tremi najpogosteje citiranimi literarnozgodovinskimi avtorji in s tem nekakšen vodja jisovske slovenistične frakcije – po svoje razumljivo, saj je bil nekaj časa tudi urednik *Jezika in slovstva*. Ker v reviji *Primerjalna književnost* tako rekoč ni prisoten, ne kot avtor in ne kot referenca, lahko na Kmecla gledamo tudi kot na zelo razločnega zastopnika slovenistične literarnovedne šole. Verjetno je najbolj poznano njegovo razlikovanje med literarnimi vrstami in zvrstmi, pač zaradi diametralno nasprotnega pripisovanja pomenov pri komparativistih, manj pa je v zavesti, kako se je, ne le enkrat, zavzel za slovenistično resnico ob aferi Slodnjak. Brez sprenevedanja je pokazal na Dušana Pirjevca, ki naj bi bil zaslužen za predčasno upokožitev Antona Slodnjaka, in s tem poskrbel za ločitev literarnovednih duhov na Slovenskem. Sicer pa ni, da bi Kmeclov format merili po angažmaju pri tej ali oni strokovni reviji, bognekdaj celo točkovali njegove bibliografije. Med vodilne slovenske literarne zgodovinarje se je zapisal s serijo ne preobsežnih, vendar pomembnih monografij, na čelu z *Rojstvom slovenskega romana*, potem pa si je vzel svobodo, da so njegovo znanje in razgledanost ter retorično spretno besedo in pero najemali ob različnih priložnostih ali pa se je za publicistično tlako v korist naroda, kulture in literarne stroke javljal kar sam. Marsikateri njegov govor ali nagovor, nastop na televiziji ali na javnih tribunah bibliografsko ni dokumentiran, so pa popisane številne spremne besede v literarnih in tudi manj literarnih knjigah, ki so jih napisali slovenski klasiki, pisatelji sodobniki in prijatelji, jubilejni in spominski članki in podobno.

Matjaž Kmecl je preveč živ in vsestranski, da bi zdržal samo v vlogi literarnega zgodovinarja. V javnosti je ta njegov poklic celo najmanj znan, prej bodo ljudje ob njegovem imenu znali povedati, da je bil v preteklem sistemu politik (najprej »minister« za kulturo, v času osamosvajanja Slovenije pa celo član državnega predsedstva) in pisatelj: esejist, dramatik in scenarist. O Kmeclu politiku se bodo izrekli tisti, ki jim je to služba, o Kmeclu pisatelju naj pomodrujejo literarni kritiki in absolventi, ki si bodo njegove tekste izbrali za obdelavo v diplomski nalogi, o Kmeclu vrtnarju in gojitelju vrtnic se bodo razpisali v popularnih revijah, o slavljencevem literarnozgodovinskem delu pa si domišlja, da lahko kakšno veljavno podrobnost izreče tudi spodaj podpisani.

Ko sem pred leti na slavističnem zborovanju hotel pokazati na razlike v jezikovni prepoznavnosti slovenističnih in komparativističnih literarnozgodovinskih prispevkov, sem za zgled izbral odlomek iz nekega Kmeclovega spisa in poslušalci so tipične kmeclizme nemudoma identificirali. Tu, na ravni jezika, se ujemata Kmecl pisatelj in Kmecl učenjak in nekaj tega ujemanja in prepoznavnosti se razrašča tudi pod kožo jezika. Recimo do izbire predmeta, ki je vedno ta ali ona slovenska značilnost, posebnost ali obsedenost, bodisi znamenite slovenske osebnosti s svojimi značajskimi skrajnostmi (Fran Levstik, Andrej Smole, Lovro Toman, France Prešeren in drugi) bodisi

slovenska nacionalna meščanska folklor (pogrebi, poroke, literarni in drugi miti, smrti, samomori). Skoraj bi lahko zatrčili, da gre za dediščino učitelja Slodnjaka, ki ga prav tako zgodovinarsko razpravljanje ni potešilo in je zato svoje literarnovedno sporočilo razširjal še dodatno v literarni maniri. Kmecl s puščobnostjo znanstvenega jezika očitno ni zadovoljen in rad posega po sugestivnejši literarni besedi. Zabavno je pri tem, da mi je iz brucovskih časov ostalo v spominu, kako je na enem prvih predavanj prepričeval za objektivni, znanstveni pristop k literaturi in se pri tem v anekdotični karikaturi odpovedoval literarni in uživljajoči se drži svojega učitelja Slodnjaka. Sem sam kaj boljši, ko v prvem letniku pridigam objektivni znanstveni pristop, počnem pa to v slogu, ki je po presoji študentov daleč od znanstvene nevtralnosti in nezaznamovanosti? Da, celo Kmeclov slogovni vpliv so mi že oponašali (kar jemljem kot kompliment). Esejistična *opremljenost* in *vsakršna* metaforična *podloženost* Kmeclovih stavkov sta namreč *nezaustavljivo očarljiva* in nalezljiva. Pokojna snaha planinskega pisatelja Henrika Tume, Vela Tuma, ki je Kmecla poznala samo iz berila, je ob davni veseli opravljivi priložnosti takole posrečeno povezala njegov slog in vrtnarski konjiček: »Matjaž Kmecl govori tako, kot bi rožice sadil.« In njen sogovornik Tone Pretnar je pritrjevalno dodal: »Ja, to pa zna.«

Sicer pa je Kmecl po mojem zaznamoval stroko zlasti s trojim: s pozornostjo na neliterarne korenine slovenske književnosti, v prvi vrsti pripovedne proze, s poudarjanjem avtohtonosti slovenske književnosti in z odpiranjem prostora za raziskovanje manj resnobne in umetniško neambiciozne literarne produkcije. Pod obliterarnimi, neliterarnimi ali zunajliterarnimi dejstvi je treba razumeti pojave, kot so nacionalno ozaveščanje, rodoljubje, izseljevanje, renegatstvo, politični boji, slovenska meščanska inteligenca in njena ekonomska podlaga – vse to je Kmeclovo pisanje opredelilo izrazito literarnosociološko in kulturnozgodovinsko. Ekzemplaričen je *za ta del* pomen, ki ga je v knjigi o pridigi in kriminalki pripisal novičarskemu natečaju za idealnega deželnega plemenskega bika iz srede 19. stoletja. Iz take zunajliterarne jezikovne vadbe se je po Kmeclovem prepričanju razrasla slovenska književnost. — S tezo o samoniklosti slovenskih literarnih pojavov, ki naj bi vzkli iz potreb po reprezentanci slovenskega meščanstva, je v izrazitem nasprotju s tistimi svetovljanskimi tezami, ki na slovensko književnost gledajo kot na blede kopijo svetovne, bolje rečeno evropske. Neprijetna posledica takega dojetja je stalni občutek zamudništva, redukcionalizma, nezrelosti in nekompletnosti slovenske literarne scene (žal je takega lamentiranja preveč tudi pri slovenščini v srednjih šolah), česar Kmecl seveda nikakor noče kupiti in raje zastopa idejo o samozadostnosti slovenske literature (glej *Zgodbo o slovenskem literarnem zamudništvu* v knjigi *Babji mlin slovenske literarne zgodovine*). Čeprav sam skušam vzdrževati ravnotežje med enim in drugim konceptom, naj na tem mestu priznam, da mi je Kmeclovo »domačijstvo« v resnici ljubše od uveljavljenega »svetovljanstva«. — Mene se je najbolj dotaknil Kmeclov demokratizem pri izbiri literarnih tem. Napovedal ga je demonstrativno v naslovu ene od svojih začetnih knjig, *Od pridige do kriminalke*, in ga dopolnil z razpravljanjem o humoristični pripovedni prozi in o mohorjanskih knjigah, recimo o Janezu Jalnu. Vedno znova se posveča 19. stoletju in je pozoren do avtorjev in del, ki jih je odkril kot zametek nadaljnega razvoja, čeprav so se potem za njimi za dolga desetletja zabrisale sledi. Naprej v smer sistematične obdelave pripo-

vednih žanrov Kmecl ni hotel iti – do izraza *žanr* je ostal slej ko prej zadržan –, je pa za žanrske raziskave opogumil naslednjo generacijo.

O mojstrovi človeški podobi sodim po izkušnjah s predavanj, seminarjev, ekskurzij, sestankov in redkih družabnih srečanj. V svoja *Postna premišljevanja*, ki mi jih je poklonil, je zapisal »v spomin (ali namesto njega) na dolgočasne seminarje«. Lažna skromnost: dolgočasne niso bile njegove ure nikoli, kar je konec sedemdesetih let, ko sem se vpisal v njegov razred, dokazovala falanga zavzetih in zgovornih četrtošolk (danes cenjenih profesorice in knjižničark), ki so teden za tednom okupirale prvo vrsto v predavalnici. Šli smo se interpretacije na podlagi natančnega branja črtic Ivana Cankarja, novel Bena Zupančiča in Andreja Hienga – žal ta zanimivi pristop v svojem diplomskem seminarju že dolgo zanemarjam. Kmecl me je navadil uporabljati in dopoljevati zbirko slovenističnih literarnih diplomskih nalog, ki smo jo pozneje digitalizirali in postavili na splet. Brez njega bi na oddelku verjetno zamrla še tista redka fizkultura aktivnost, ki so ji izpostavljeni slavistični bruci, to je popotovanje iz Litije do Čateža. Uspelo mu je doseči, da so se ob desetnijah študentov novembrskega pohoda udeležili skoraj vsi hoje sposobni kolegi, literati, jezikoslovci, slovenisti in slavisti. Ko je nazadnje vodil po Levstikovi poti, smo njegove komentarje skupaj z razposajenim zaključnim rajanjem v gostilni, kjer je razigrani Kmecl intoniral večino pesmi, v celoti dokumentirali in film z veseljem pokažemo vsem, ki ga bodo želeli videti – on sam ga menda še ni in ga dobi, če prej ne, za naslednji okrogli rojstni dan. O tem, kako so slavisti pod njegovo komando zavzemali Triglav, naj anekdote pripovedujejo starejši kolegi; midva sva se o skupni ljubezni, gorah, le pogovarjala.

Tegale priložnostnega zapisa sem se lotil kot eden izmed hvaležnih učiteljevih učencev. Kdo ve, kaj bi počel danes, če me Matjaž Kmecl po koncu študija ne bi nagovoril za nadaljnji študij in za delo na fakulteti ter mi pri tem stal ob strani. Tudi če se mu morda včasih kritično zazdi, da bi mogel izbirati bolje, naj ga tolaži zavest, da smo učenci poverjeno zaupanje sprejeli odgovorno in da delo opravljamo z veseljem. Matjaž, vse najboljše!

Miran Hladnik
Filozofska fakulteta v Ljubljani